

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВЛАСНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

С. М. ДЕНЬГА, кандидат економічних наук
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. В Україні прийнято ряд законодавчих актів, які регулюють вітчизняний фондовий ринок, у тому числі облік цінних паперів. Проте ці нормативно-правові документи слід критично переглянути та розробити деталізовані рекомендації щодо обліку цінних паперів. Мета статті – застосування підходу до дослідження емітента цінних паперів як об'єкта вкладення капіталу, що спричинює перегляд усталених бухгалтерських понять і методик у вітчизняній і міжнародній практиці стосовно обраної проблематики дослідження. Визначення фінансової діяльності за бухгалтерськими стандартами спричинює змішування витрат, пов'язаних із фінансуванням усіх видів діяльності. Фінансова діяльність – це операції з фінансовими інструментами інших емітентів, придбаних із метою одержання економічних вигод від операцій із ними. Доцільно плати за використання залученого капіталу вважати витратами того виду діяльності, де використовується такий залучений капітал (розподіляти між видами діяльності відповідно до обсягів їх фінансування у звітному періоді).

Ключові слова: цінні папери, капітал, учасники, премія, дисконт, дивіденди, акції, облигації.

Фінансування діяльності сучасного суб'єкта господарювання (СГ) здійснюється з таких джерел: самофінансування, пряме фінансування через механізми ринку капіталу, банківське кредитування, бюджетне фінансування та взаємне фінансування господарюючих суб'єктів. Існує два основні варіанти мобілізації ресурсів на ринку капіталу: пайове і боргове фінансування. Пайове фінансування – це збільшення капіталу за рахунок продажу акцій СГ, що досягається за рахунок трьох основних типів угод із цінними паперами: первинне публічне розміщення, вторинне публічне розміщення і приватне (закрите) розміщення акцій. Боргове фінансування – це збільшення капіталу за рахунок виконання договорів позики між СГ і кредиторами, що реалізується у тому числі за допомогою облигацій СГ та інших боргових цінних паперів (векселів).

В Україні прийнято ряд законодавчих актів, які регулюють вітчизняний фондовий ринок, у тому числі облік цінних паперів (П(С)БО 12 і 13). Проте ці нормативно-правові документи потрібно критично переглянути та розробити

деталізовані рекомендації щодо обліку цінних паперів.

В Україні за останні двадцять років шляхи удосконалення обліку цінних паперів досліджували дисертанти О. М. Галенко, І. І. Гончар, А. А. Ісаєва, Н. Б. Кашена, В. Г. Козак, О. В. Лисенко, І. А. Мацегора, І. В. Орлов, О. М. Пономаренко, Н. А. Пономарьова, О. Я. Роганова, Л. П. Толстова, Г. І. Ясинський та ін. Дослідниками були запропоновані поправки до визначення цінних паперів, їх класифікації, визначення вартості, методики обліку.

Мета нашого дослідження шляхів удосконалення обліку цінних паперів власної емісії СГ – застосування підходу до дослідження СГ-емітента цінних паперів як об'єкта вкладення капіталу, що спричинює перегляд усталених бухгалтерських понять і методик у вітчизняній і міжнародній практиці стосовно обраної проблематики дослідження.

У результаті дослідження [1, 2] виявлено, що частина вкладень капіталу в підприємницьку діяльність здійснюється у вигляді витрат для забезпечення діяльності й отримання доходів, інша частина – для створення нових

активів і підтримання необоротного капіталу у робочому стані. Отже, у процесі діяльності СГ вкладення капіталу було класифіковано на внески капіталу; самоінвестиції; інвестиції, спрямовані назовні; витрати на підтримання капіталу і витрати з метою отримання доходів.

Принципове значення має розмежування витрат із метою отримання доходів від фінансової та інвестиційної діяльності та самоінвестицій. Згідно з НП(С)БО1 [3] діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства, називається фінансовою, проте це визначення спричинює змішування витрат, пов'язаних із фінансуванням усіх видів діяльності СГ, і витрат, пов'язаних з інвестиціями, спрямованими назовні (капітальними інвестиціями в інші суб'єкти господарювання та фінансові інструменти інших емітентів).

З метою коректного визначення фінансових результатів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності слід розмежовувати витрати фінансової та інвестиційної діяльності, які пов'язані з інвестиціями, спрямованими назовні, та самоінвестиції, які проваджуються для здійснення операційної діяльності. Отже, пропонується витрати на створення необоротних активів для операційної діяльності вважати самоінвестиціями з метою одержання фінансових доходів у вигляді відсотків – до витрат на здійснення фінансової діяльності, а з метою одержання доходів від участі в діяльності інших СГ – до витрат інвестиційної діяльності.

При визначенні результату від фінансової діяльності зіставляються фінансові витрати та фінансові доходи. Фінансові доходи повинні бути наслідком фінансових інвестицій, а фінансові витрати, крім збитків від операцій із фінансовими інвестиціями, також враховують плату за використання залученого капіталу в діяльності підприємств, що некоректно, оскільки залучений капітал використовується найбільшою мірою в операційній діяльності. Враховуючи вищевикладені аргументи, виникають сумніви щодо правильності розуміння суті фінансової діяльності за НП(С)БО1 [3] як діяльності, яка призводить до змін розміру та складу власного й позикового капіталів

підприємства. Оскільки залучені кошти використовуються в різних видах діяльності, то доцільно було б плату за використання залученого капіталу зараховувати до витрат того виду діяльності, де використовується такий залучений капітал (розподіляти між видами діяльності відповідно до обсягів їх фінансування у звітному періоді). Фінансову ж діяльність СГ слід розуміти як операції із фінансовими інструментами інших емітентів, придбаних із метою одержання економічних вигод від операцій з ними.

Некоректним є також визначення за НП(С)БО1 [3] інвестиційної діяльності як придбання та реалізації тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів. Придбання необоротних активів слід зарахувати до самоінвестицій, якщо їх будуть використовувати в операційній діяльності, придбання фінансових інструментів інших емітентів із метою одержання відсотків – до фінансової. Інвестиційну діяльність слід розуміти як операції із необоротними активами, які не використовуються в операційній діяльності підприємства (призначені для здачі їх в оренду або для продажу), та операції з капітальними інвестиціями в інші СГ.

Є думка, що доходи та витрати від операцій купівлі-продажу активів необхідно виокремлювати окремим видом діяльності (аналогічно обліку в банках), зокрема торговельні доходи та витрати від продажу необоротних, оборотних активів, цінних паперів, іноземної валюти. Також викликає сумнів віднесення до визначеного виду діяльності орендних операцій. До операційної і фінансової діяльності вказані операції відносити некоректно, наше визначення інвестиційної діяльності охоплює такі операції, проте через їх значну відмінність доцільно виокремити у складі інвестиційної діяльності СГ торговельні, орендні операції та капітальні вкладення в інші СГ.

По-друге, у результаті застосування юридичної теорії прав власності та концепції майна до дослідження розділів і статей балансу комерційних підприємств України з метою взаємоузгодження та вдосконалення методології бухгалтерського обліку та господарсько-

го права були внесені корективи у сутність власного капіталу СГ [4].

Зокрема, при створенні СГ – юридичної особи укладається засновницький договір і приймається статут. Згідно з цими правовими актами власники об'єктів інвестицій передають набори повноважень (окремі права власності) на ці об'єкти СГ, а також закріплюють між собою інші відносини, які стосуються управління і контролю діяльності СГ.

Зареєстрований капітал не можна вважати власним капіталом СГ, оскільки виключні права власності належать засновникам, а установчим договором лише встановлюються зобов'язальні відносини між СГ і засновниками. Юридична відповідальність за виконання цих зобов'язань покладається на орган управління СГ, пов'язаний із СГ трудовими відносинами. Тому доцільно статтю пасиву балансів підприємств «Зареєстрований капітал» перенести в новостворений розділ «Зобов'язання перед засновниками». Відпо-

відно замість рахунку 40 «Статутний капітал» згідно з викладеними вище аргументами доцільно використовувати рахунок 671 «Статутний капітал», який слід деталізувати відносно привілейованих (6711) і простих (6712) акцій. Так само замість рахунку 46 «Несплачений капітал» доцільно застосовувати рахунок 673 «Несплачений статутний капітал», а замість рахунку 45 «Вилучений капітал» – відповідний рахунок 674.

По-третє, з метою інформаційного забезпечення інтересів зацікавлених сторін не лише у залишках заборгованості СГ перед ними на дату балансу, але й у належних їм економічних вигодах від стосунків із СГ, доцільно виокремити рахунок 672 «Економічна вигода учасників».

Отже, пропонуються такі корективи до плану рахунків СГ (табл. 1).

СГ можуть виконувати із власними цінними паперами (акціями, облігаціями) ряд операцій (рис. 1).

Таблиця 1

Пропозиції щодо плану рахунків бухгалтерського обліку СГ

Рахунки	Субрахунки
67 «Розрахунки з учасниками»	671 «Статутний капітал» 6711 «Привілейовані акції» 6712 «Прості акції» 672 «Економічна вигода учасників» 673 «Несплачений статутний капітал» 674 «Вилучений капітал»

Рис. 1. Операції СГ з власними цінними паперами

Беручи до уваги вищевикладені визначення самоінвестицій, фінансової та інвестиційної діяльності, узгодження термінів «власність» і «право власності» в економічних і юридичних науках, а також із метою удосконалення

інформаційного забезпечення інтересів зацікавлених сторін стосовно економічних вигод від діяльності СГ, які їм належать, далі внесені корективи в методику синтетичного обліку операцій із власними цінними паперами СГ.

Бухгалтерські проведення з власними акціями подані в табл. 2.

Бухгалтерські проведення з власними облігаціями, проданими з дисконтом або з пре-

Таблиця 2

Бухгалтерські проведення за операціями СГ з власними акціями

Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума
1. На дату реєстрації СГ на суму зареєстрованого та фактично сплаченого капіталу	30, 31	6711	на суму привілейованих акцій за номінальною вартістю
	30, 31	6712	на суму простих акцій за номінальною вартістю
2. На суму зареєстрованого, але не внесеного статутного капіталу	6731	6711	на номінальну вартість привілейованих акцій
	6732	6712	на суму простих акцій за номінальною вартістю
3. Оголошені та нараховані дивіденди	443	672	на суму нарахованих дивідендів
4. Нарахований (утриманий) податок на дивіденди	672	641	на суму податку на дивіденди
5. Збільшення зобов'язань перед учасниками за рахунок капіталізації дивідендів	443	6711, 6712	на суму нарахованих дивідендів
6. Одержання емісійного доходу при продажу власних акцій	30, 31	421	на суму різниці між номінальною вартістю і ціною продажу
7. Викуп власних акцій	674	30, 31	за номінальною вартістю
8. Сплата емісійних різниць при викупі власних акцій	421, 441, 793	30, 31	на суму різниці між номінальною вартістю і ціною викупу
9. Реалізація власних викуплених акцій	30, 31	674	за номінальною вартістю, на різницю між номінальною вартістю та ціною реалізації
	30, 31	421	
10. Анулювання викуплених акцій			
- якщо ціна викупу вища за номінальну вартість	6711, 6712 421	674 674	на номінальну вартість, на суму різниці між вартістю викупу і номінальною вартістю
- якщо ціна викупу нижча за номінальну вартість	6711, 6712	674 421	на суму викупу, на суму різниці між вартістю викупу і номінальною вартістю
11. Перераховані дивіденди юридичним та фізичним особам	672	31	на суму дивідендів за мінусом податку
12. Перерахований податок на дивіденди	641	31	на суму податку
13. Виплата дивідендів акціями	672	6711, 6712, 422	на суму дивідендів у розмірі номінальної вартості акцій, на суму емісійного доходу
14. Проведені розрахунки за товари (роботи, послуги) акціями	20, 92	6711, 6712, 422	за номінальною вартістю
	20, 92	421	на суму емісійного доходу
15. Винагорода акціями найманим працівникам	901	6711, 6712, 422	відображена сума нарахованої заробітної плати
	901	421	на суму емісійного доходу
16. Відображення негативної курсової різниці при викупі власних акцій в іноземній валюті	423	30, 31	на суму курсової різниці
17. Відображення позитивної курсової різниці при продажу власних акцій в іноземній валюті	30, 31	423	на суму курсової різниці
18. Відображення позитивної курсової різниці при викупі власних акцій в іноземній валюті	6711, 6712	423	на суму курсової різниці
19. Відображення негативної курсової різниці при продажу власних акцій в іноземній валюті	423	6711, 6712	на суму курсової різниці
20. Втрата номінальної вартості власних акцій	6711, 6712	442, 30, 31	на суму зниження номінальної вартості власних акцій
21. Відновлення номінальної вартості власних акцій	441	6711, 6712	- на суму відновлення номінальної вартості власних акцій

мією, наведені у табл. 3 і 4. Балансова вартість власних облігацій показується у розрізі складових: номінальної (справедливої) вартості, дисконту і премії, які обліковуються на відповідних субрахунках до рахунку 52.

З метою відокремленого відображення в обліку витрат, пов'язаних із фінансуванням діяльності СГ, та із вкладеннями у фінансові інструменти інших емітентів, пропонується до рахунку 95 «Фінансові витрати» відкрити

Таблиця 3

Бухгалтерські проведення СГ за операціями з власними облігаціями, проданими з дисконтом

Зміст операції	Дебет	Кредит
1. Випуск (емісія) облігацій з дисконтом:		
по номіналу за мінусом дисконту	311	521
на суму дисконту	523	521
2. Нарахування амортизації дисконту	9511	523
3. Нарахування відсотків до виплати утримувачам облігацій	9512	684
4. Виплата відсотків утримувачам облігацій	684	311
5. Витрати на виплату відсотків розподіляються між видами діяльності	949, 952, 964	9512
6. Нарахована амортизація дисконту розподіляється між видами діяльності	949, 952, 964	9511
7. Погашення облігацій по номіналу	521	311
8. Достроковий викуп облігацій:		
- по номінальній вартості	521	311
- на суму неамортизованого дисконту	521	523
- на суму різниці між продажною та номінальною вартістю	9513	311
	521	9513
9. Фінансові витрати від операційної діяльності переносяться на зменшення результату операційної діяльності	791	949
10. Фінансові витрати від фінансової діяльності переносяться на зменшення результату фінансової діяльності	792	952
11. Фінансові витрати від інвестиційної діяльності переносяться на зменшення результату інвестиційної діяльності	793	964
12. Відображення негативної курсової різниці при викупі власних облігацій в іноземній валюті	945, 974	30,31
13. Відображення позитивної курсової різниці при продажу власних облігацій в іноземній валюті	30,31	714, 744
14. Відображення позитивної курсової різниці при викупі власних облігацій в іноземній валюті	521	714, 744
15. Відображення негативної курсової різниці при продажу власних облігацій в іноземній валюті	945, 974	521
16. Втрата номінальної вартості власних облігацій	521	
17. Відновлення номінальної вартості власних облігацій	975	521

субрахунку 951 «Витрати на фінансування СГ», 952 «Фінансові витрати фінансової діяльності». Усі витрати, пов'язані з операціями із власними облігаціями, рекомендується відображати спочатку на субрахунках до рахунку 951, а потім розподіляти за видами діяльності відповідно до обсягу фінансування видів діяльності у звітному періоді. Потрібно також передбачити субрахунки для обліку фінансових витрат за іншими видами діяльності, наприклад: 949 «Фінансові витрати операційної

діяльності», 964 «Фінансові витрати інвестиційної діяльності».

Нарахування амортизації дисконту за власними облігаціями СГ доцільно обліковувати, наприклад, на субрахунку 9511 «Амортизація дисконту за власними борговими цінними паперами», нарахування відсотків – на субрахунку 9512 «Нараховані відсотки за власними борговими цінними паперами». Результат від дострокового викупу власних облігацій слід відображати на субрахунку 9513 «Результат

Таблиця 4

**Бухгалтерські проведення СГ за операціями з власними
облігаціями, проданими з премією**

Зміст операції	Дебет	Кредит
1. Випуск облігацій з премією:		
- по номіналу	311	521
- на суму премії	521	522
2. Нарахування відсотків до виплати утримувачам облігацій	9512	684
3. Виплата відсотків утримувачам облігацій	684	311
4. Нарахування амортизації премії	522	9511
5. Витрати на виплату відсотків розподіляються між видами діяльності	949, 952, 964	9512
6. Нарахована амортизація премії розподіляється між видами діяльності	9511	949, 952, 964
7. Погашення облігацій	521	311
8. Достроковий викуп облігацій:		
- по номінальній вартості	521	311
- на суму різниці між продажною та номінальною вартістю	953 521	311 9513
9. Фінансові витрати від операційної діяльності переносяться на зменшення результату операційної діяльності	791	949
10. Фінансові витрати від фінансової діяльності переносяться на зменшення результату фінансової діяльності	792	952
11. Фінансові витрати від інвестиційної діяльності переносяться на зменшення результату інвестиційної діяльності	793	964

від дострокового викупу власних боргових цінних паперів».

Рахунок 79 «Фінансові результати» повинен мати субрахунки першого порядку 791 «Результат операційної діяльності», 792 «Результат фінансової діяльності», 793 «Результат інвестиційної діяльності», 794 «Результат від надзвичайних подій».

При продажу власних облігацій із премією слід нараховувати амортизацію премії зі зменшенням витрат на рахунку 9511.

Отже, визначення фінансової діяльності за НП(С)БО 1 спричинює змішування витрат, пов'язаних із фінансуванням усіх видів діяльності СГ, і витрат, пов'язаних із інвестиціями, спрямованими назовні (капітальними інвестиціями в інші суб'єкти господарювання та фінансові інструменти інших емітентів). Фінансова діяльність – це операції з фінансовими інструментами інших емітентів, придбаних із метою одержання економічних вигод від операцій із ними. Доцільно плату за використання залученого капіталу зараховувати до витрат того виду діяльності, де використовується такий залучений капітал (розподіляти між вида-

ми діяльності відповідно до обсягів їх фінансування у звітному періоді).

Некоректним є також визначення за НП(С)БО 1 інвестиційної діяльності. Зокрема, придбання необоротних активів слід зараховувати до самоінвестицій, якщо їх будуть використовувати в операційній діяльності, придбання фінансових інструментів інших емітентів із метою одержання відсотків – до фінансової. Інвестиційна діяльність – це операції з необоротними активами, які не використовуються в операційній діяльності підприємства (призначені для здачі їх в оренду або для продажу), та операції з капітальними інвестиціями в інші СГ.

Отже, беручи до уваги визначення самоінвестицій, фінансової та інвестиційної діяльності, узгодження термінів «власність» і «право власності» в економічних та юридичних науках, а також з метою удосконалення інформаційного забезпечення інтересів зацікавлених сторін стосовно належних їм економічних вигод від діяльності СГ були внесені корективи в план рахунків бухгалтерського обліку СГ та вдосконалена методика синтетичного обліку операцій з власними цінними паперами СГ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деньга С. М. Класифікація вкладень капіталу в підприємство / Деньга С. М. // Актуальні проблеми розвитку обліку, контролю та аналізу в умовах глобальних економічних змін : матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. 7–8 жовт. 2010 р. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – С. 90–92.

Denga S. M. Klasifikatsiya vkladenu kapitalu v pidpriemstvo / Denga S. M. // Aktualni problemi rozvitku obliku, kontrolyu ta analizu v umovah globalnih ekonomichnih zmin : materialy Mizhnar. nauk.-prak. konf. 7–8 zhovt. 2010 r. – Poltava : TOV «ASMI», 2010. – S. 90–92.
2. Деньга С. Н. Концепция учета вложений капитала в торговое предприятие / Деньга С. Н. // Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты : материалы междунар. науч.-практ. конф., посвященной 20-летию финансово-экономического факультета Полоцкого государственного университета : в 2-х ч. – Новопоцк : ПГУ, 2012. – Ч. 1. – С. 89–92.

Denga S. N. Kontseptsiya ucheta vlozheniy kapitala v torgovoe predpriyatye / Denga S. N. // Ustoychivoe razvitie ekonomiki: mezhdunarodnyie i natsionalnyie aspektyi : materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf., posvyaschennoy 20-letiyu finansovo-ekonomicheskogo fakulteta Polotskogo gosudarstvennogo universiteta : v 2-h ch. – Novopolotsk : PGU, 2012. – Ch. 1. – S. 89–92.
3. Загальні вимоги до фінансової звітності [Електронний ресурс] : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 [від 07.02.2013 р. № 73, затв. Міністерством фінансів України (ред. від 27.06.13)]. – Режим доступу: <http://www.buhgalter911.com/Res/NPSBO/NPSBO1.aspx>. – Назва з екрана.

Zagalni vimogi do finansovoyi zvitnosti [Elektronniy resurs] : Natsionalne polozhennya (standart) buhgalterskogo obliku 1 [vid 07.02.2013 r. № 73, zatv. Ministerstvom finansiv Ukrayini (red. vid 27.06.13)]. – Rezhim dostupu: <http://www.buhgalter911.com/Res/NPSBO/NPSBO1.aspx>. – Nazva z ekrana.
4. Деньга С. М. Удосконалення балансу комерційних підприємств згідно з юридичною теорією прав власності та концепцією майна / Деньга С. М., Деньга В. А. // Проблеми і перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки : монографія. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – С. 24–38.

Denga S. M. Udoskonalennya balansu komertsyynih pidpriemstv zgidno z yuridichnoyu teoriyeu prav vlasnosti ta kontseptsieyu mayna / Denga S. M., Denga V. A. // Problemi i perspektivi rozvitku buhgalterskogo obliku, analizu ta kontrolyu v umovah globalizatsiyi ekonomiki : monografiya. – Poltava : PUET, 2014. – S. 24–38.

С. Н. Деньга, кандидат экономических наук (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Совершенствование учета собственных ценных бумаг субъекта хозяйствования.**

Аннотация. В Украине принят ряд законодательных актов, которые регулируют отечественный фондовый рынок, в том числе учет ценных бумаг. Однако данные нормативно-правовые документы нуждаются в их критическом пересмотре и разработке детализированных рекомендаций по учету ценных бумаг. Цель статьи – применение подхода к исследованию эмитента ценных бумаг как объекта вложения капитала, что вызывает пересмотр устоявшихся бухгалтерских понятий и методик в отечественной и международной практике относительно выбранной проблематики исследования. Определение финансовой деятельности по бухгалтерским стандартам вызывает смешивание расходов, связанных с финансированием всех видов деятельности. Под финансовой деятельностью следует понимать операции с финансовыми инструментами других эмитентов, приобретенных с целью получения экономических выгод от операций с ними. Целесообразно плату за использование привлеченного капитала относить к расходам того вида деятельности, где используется такой привлеченный капитал (распределять между видами деятельности в соответствии с объемами их финансирования в отчетном периоде).

Ключевые слова: ценные бумаги, капитал, участники, премия, дисконт, дивиденды, акции, облигации.

S. N. Denga, Cand. Econ. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). Perfection of the accounting of the own securities of business entity.

Summary. Ukraine has adopted a number of legislative acts that regulate the domestic stock market, including of securities. However, these legal documents need their critical review and elaboration of detailed recommendations of accounting for securities. The purpose of the article – the application of the approach to the research of the issuers as an object of capital investing that causes the revision of established accounting concepts and techniques in the domestic and international practice concerning selected issues of the research. Determination of financial activities on accounting standards causes mixing of the costs associated with the financing of all activities. Under the financial activities should be understood transactions with financial instruments of other issuers acquired in order to obtain economic benefits from transactions with them. It is advisable to relate the costs for the use of borrowed capital with the kind of activity where such capital was used (allocated between kinds of activities in accordance with the amount of their funding in the reporting period).

Keywords: securities, capital, holders, prize, discount, dividends, stocks, bonds.